

Analysis of the Powers of the Attorney General in Extradition of International Criminals in Iranian Law

Manuchehr Tavassoli Naini ^{*1}, Shahram Safaei ²

1. Associate Professor, Department of Law, Faculty of Administrative Science and Economy, University of Isfahan, Isfahan, Iran. (Corresponding Author)

2. Ph.D of Private Law, Department of Law, Faculty of Administrative Science and Economy, University of Isfahan, Isfahan, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Type of Article:

Original Research

Pages: 59-69

Corresponding Author's Info

ORCID: 0000-0002-0411-3817

TELL: +983137935150

Email: tavassoli@ase.ui.ac.ir

Article history:

Received: 07 Apr 2023

Revised: 04 May 2023

Accepted: 18 May 2023

Published online: 22 Jun 2023

Keywords:

Alien Offender,
Powers of the Attorney
General,
Extradition of Criminals.

ABSTRACT

One of the questions raised in the discussion of international criminal law is what are the duties of the attorney general as one of the senior officials of the judiciary in the Iranian judiciary and in order to protect and restore public rights in international criminal affairs and what are the powers of attorney generals? In international affairs, especially issues related to the extradition of foreign nationals or the suspension of their prosecution. Recent research with descriptive –analytical method shows that in the judicial system of the Islamic Republic of Iran, attorney generals have duties and powers regarding the extradition of foreign criminals and the suspension of their prosecution in the territory of Iran. However, It seems that the legislator, considering international developments and the increase presence of foreign nationals in Iran, as well as the growing trend of Iranian immigration abroad should take a more effective step to clarify the prominent role of the attorney general in the extradition of foreign criminals and take away international criminal issues.

This is an open access article under the CC BY license.

© 2023 The Authors.

How to Cite This Article: Tavassoli Naini, M & Safaei, Sh (2023). "Analysis of the Powers of the Attorney General in Extradition of International Criminals in Iranian Law" . *Journal of International Criminal Law*, 1(2): 59-69.

www.iclj.ir

© تمامی حقوق انتشار این مقاله، متعلق به نویسنده می باشد.

مقدمه

در تمام نظام‌های حقوقی، متهمان و یا محکومین وجود دارند که با روش‌های مختلف سعی در فرار از چنگ قانون و مجازات دارند و به همین دلیل به کشورهای دیگر می‌گریزند. از آنجایی که بی‌پاسخ ماندن جرایم این افراد منافی اعمال عدالت قضایی و تهدیدی برای اقتدار قضائی کشورها است، دول مختلف با ایجاد سازمان پلیس جنائی بین‌المللی^۱ یا اینترپول و با وضع قراردادهای دو یا چند جانبه سعی بر جلوگیری از فرار متهمان و یا محکومان و بی‌پاسخ ماندن جرایم آنان داشته‌اند. بدین ترتیب رویه استرداد مجرمین بین کشورها شکل گرفت. استرداد بین‌المللی از موضوعات حقوق جزای بین‌الملل و مستلزم مشارکت دو یا چند کشور است. این استرداد متکی بر اصولی است که از طریق حقوق عرفی و معاهدات بین‌المللی شکل گرفته است (Hassan, 2020: 1).

اولین قانون استرداد بین‌المللی مجرمین در سال ۱۸۳۳ توسط بلژیک تصویب شد. سپس سایر کشورها نیز قوانین مشابهی تصویب نمودند. در حال حاضر، در مورد استرداد مجرمین کنوانسیون بین‌المللی بین کشورها وجود ندارد و بیشتر کشورها با انعقاد عهدنامه یا قراردادهای متقابل در رابطه با استرداد مجرمین با یکدیگر همکاری می‌کنند. البته تقاضای استرداد مجرم بدون قرارداد و عهدنامه بین کشورها هم امکان‌پذیر است لیکن پذیرش این درخواست، منوط به روابط دوستانه بین کشورها است.^۲

سازمان پلیس جنائی بین‌المللی باهدف ایجاد یک سیستم کنترل و مقابله بین‌المللی با جرایم و تأسیس مرکزی برای مبادله اطلاعات و اخبار بین پلیس کشورهای جهان و کمک

^۱ - I.C.P.O, International Criminal Police- Organization

^۲ - در ایران طبق ماده ۱ قانون استرداد مجرمین مصوب ۱۳۳۹ در مواردی که بین دولت ایران و دول خارجه قرارداد استرداد منعقد شده، استرداد طبق شرایط مذکور در قرارداد به‌عمل خواهد آمد و چنانچه قراردادی منعقد نشده و یا اگر منعقد گردیده حاوی تمام نکات لازم نباشد، استرداد طبق مقررات این قانون به شرط معامله متقابل به‌عمل خواهد آمد.

با استرداد مجرمین ایجاد شده است. کشورما از سال ۱۳۲۵ در این سازمان عضویت داشته و در اولین اجلاس مجمع عمومی آن که در نیویورک تشکیل گردیده شرکت داشته است (مزدرانی، ۱۳۸۴: ۳). ازدیدگاه استرداد مجرمین، وظیفه مکاتبات اولیه برای جستجوی متهم یا مجرم فراری به عهده این سازمان است. معمولاً استرداد مجرمین و جرایمی که مجرمین آنها مشمول استرداد می‌شوند و شیوه استرداد مجرم و تشریفات آن در قوانین داخلی کشورها مشخص می‌شوند (عباسی، ۱۳۷۳: ۶۸).

در حقوق ایران به‌محض دریافت اعلامیه مقام قضایی یا مقامات اجرایی کشور متضمن دستور مقام قضایی، دایره اینترپول بررسی مقدماتی خود در زمینه مدارک ارسالی را آغاز می‌کند. این مقام قضایی، دادستان است (حسینی‌نژاد، ۱۳۷۴: ۷). دادستان از این نظر دارای نقش تضمین حقوق شهروندی می‌باشد. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران تکالیف حساس و خطیری را برای قوه قضاییه و نهادهای مربوط به آن مقرر کرده است. وظایف این مقام قضایی دامنه وسیعی دارد که علاوه بر اقامه دعوی و تعقیب جرایم و متهمین از حیث حقوق عمومی و نیز حفظ حقوق دولت و محجوران و افراد مفقودالاثر در زمینه‌های بین‌المللی نیز مانند استرداد مجرمین خارجی و پیگیری حقوق افراد خارجی نیز در مواردی دخالت می‌نماید.

دادستان به‌عنوان نماینده دولت نقش تعیین‌کننده‌ای در امور مربوط به استرداد مجرمین دارد (De Long, 1934:375) در استرالیا بخش دادستانی کل، مرجع مرکزی برای امور استرداد بین‌المللی است. استرداد بین ایالتی در این کشور تابع قانون خدمت و اجرای فرایند ۱۹۹۲ است.

با توجه به تنوع وظایف دادستان، تفکیک وظایف و اختیارات وی به‌ویژه در امور جزای بین‌المللی در زمینه استرداد مجرمین جهت رفع برخی ابهامات لازم است. در این زمینه متأسفانه تحقیقاتی در ایران انجام نشده و اکثر نویسندگان

صرفاً به ابعاد کلی موضوع و سایر وظائف دادستان پرداخته‌اند. در تحقیق اخیر سعی می‌کنیم با بررسی اختیارات قانونی دادستان در امور جزای بین‌المللی سعی در رفع ابهام از این وظایف داشته باشیم. در این مورد به تکالیف و اختیارات دادستان در امور بین‌الملل و بحث استرداد مجرمین خواهیم پرداخت.

۱- مفهوم استرداد بین‌المللی مجرمین

استرداد از نظر حقوقی عبارت است از آیینی که کشور متقاضی که غالباً در خاک آن جرم ارتکاب یافته را مجاز می‌سازد از کشور دیگری تسلیم مجرم یا محکومی را که در خاک آن مأمن گزیده را خواستار شود. (علی‌آبادی، ۱۳۶۷: ۵۳). استرداد و اخراج فرد اغلب با هم اشتباه گرفته می‌شوند. استرداد فرایند رسمی بین دولتها است که طی آن یک کشور خارجی فردی را برای پیگرد قانونی یا اجرای حکم به کشور دیگری می‌فرستد. استرداد فقط برای جرایم سنگین کیفری درخواست می‌شود. در حالیکه اخراج معمولاً در مورد شخصی است که هیچ‌گونه حق قانونی برای ورود و یا اقامت در یک کشور را ندارد و از آن کشور اخراج می‌شود.

استرداد بین‌المللی فرایندی قانونی و چند جانبه است که به موجب آن کشور درخواست‌شونده بنابه درخواست کشور تقاضا کننده، اجازه می‌دهد که یک فرد را برای پیگرد قانونی، محاکمه یا اجرای یک حکم معین به آن کشور بازگرداند. این فرایند معمولاً براساس یک معاهده و معامله متقابل بین کشورها و همسو یا قوانین ملی شکل می‌گیرد. از نظر تئوری، افراد قابل استرداد شامل کسانی می‌شوند که یا متهم یا مظنون به ارتکاب یک جرم جنایی در جریان رسیدگی به پرونده‌شان می‌باشند و یا افرادی هستند که به‌طور غیابی محاکمه و محکوم شده‌اند و یا افرادی هستند که از حکم بازداشت یا سایر حکم‌های حبس فرار کرده‌اند. در فرایند استرداد بین‌المللی باید بین استرداد به‌منظور تعقیب قضایی و استرداد بین‌المللی به‌منظور اجرای حکم تمایز قائل شد.

۲- نقش دادستان در استرداد مجرمین در سایر کشورها

در حقوق کشورهایی که نهاد دادرسی پیش‌بینی شده، این مقام به‌عنوان نماینده حاکمیت در حفظ حقوق عامه و یا حقوق آحادی از ملت که توانایی و صلاحیت حراست و دفاع از حقوق فردی خود را ندارند بسیار پررنگ است. اصولاً پیشینه دادرسی و تشکیلات دادستانی را باید در تاریخ کشور فرانسه جستجو کرد. از قرن چهاردهم مقام مدعی‌العموم یا وکیل عمومی به نمایندگی از پادشاه عهده دار منافع دولت و پادشاه در دادگاهها شدند و پس از انقلاب کبیر فرانسه در ۱۷۸۹ نهاد دادرسی و دادستان کل به مفهوم امروزی تاسیس شد. امروزه در فرانسه نهاد دادستان کل در رأس همه دادرسی‌ها قرار دارد و دادرسی‌ها یا قضات ایستاده به‌عنوان مستقل از دادگاهها، وظیفه تعقیب دعاوی جزایی را بر عهده دارند. در فرانسه وظیفه اصلی دادستان مدیریت تحقیقات مقدماتی در دعاوی کیفری و ایفای نقش مدعی‌العموم در دعاوی است. (جافریان، ۱۳۹۵: ۱۷)

در فرانسه پس از دستگیری فرد مورد تقاضای استرداد وی باید ظرف مدت ۴۸ ساعت در مقابل دادستان کل کشور با صلاحیت سرزمینی حاضر شود. او در این مدت طبق ماده ۶۹۶-۱۰ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه از حقوقی برابر با فردی که در بازداشت پلیس است برخوردار می‌باشد. دادستان کل پس از تأیید هویت شخص مورد تقاضا به او وجود و محتوای درخواست استرداد و امکان اخذ وکیل، رضایت به استرداد و عواقب قانونی ناشی از آن و سایر موارد ضروری را اطلاع می‌دهد. سپس شخص مورد درخواست باید در اتاق بازپرسی حاضر شود. شخص مورد تقاضا معمولاً در این مرحله زندانی می‌شود لیکن می‌تواند هر زمان تمایل داشته باشد در بازپرسی درخواست آزادی کند و یا تحت نظارت قضایی یا حبس خانگی قرار گیرد. در صورت موافقت با استرداد بین‌المللی، اجرای درخواست استرداد توسط دولت فرانسه انجام خواهد شد (<https://www.avibitton.com>).

استرداد را برای دادستان تجویز می‌کند (Aughterson, 2005: 15).

در بریتانیا، نهاد دادسرا به مفهوم مورد نظر در کشورهای حقوق نوشته وجود ندارد و وجود دادسرا مغایر با اصل تساوی بین متداعیین شاکی و متشکی‌عنه در پیشگاه عدالت تلقی می‌شود. در این کشور دادستان کل عالی‌ترین نماینده قانونی دولت است که عضو کابینه یا هیأت وزیران محسوب نمی‌شود. وظیفه او نظارت بر تعقیب جرایم مهم و مشاوره به دولت در امور حقوقی و ریاست کانون وکلا است. در بریتانیا دادسرا به‌جای وابسته بودن به قوه قضائیه و دادگستری، به پلیس وابسته است. به همین دلیل، دادستانی در مرحله تحقیق و بازرسی دخیل نیست و رسیدگی به اکثر جرایم در سطح خرد و کلان، وظیفه یگان پلیس منطقه‌ای است.

طبق قانون ۱۹۸۵ بریتانیا گرچه «پیگیری کیفری جرایم» تعقیب و پیگرد کیفری از طرف پادشاه یا ملکه در دست و اختیار مطلق دادستان است. لیکن در بیشتر موارد پلیس پیگرد کیفری را آغاز می‌کند، و پس از آن مسؤولیت پیگرد شخص متهم و مظنون آن برعهده دادستان و بخش پیگرد عمومی قرار دارد. با این حال به نظر می‌رسد در این کشور دادستانی کل نقش چندانی در فرایند استرداد مجرمین ندارد.

بریتانیا از ۳۰ دسامبر ۲۰۲۰ پس از خروج از اتحادیه اروپا عضو «چارچوب حکم بازداشت اروپایی در مورد استرداد مجرمین»^۱ نیست و قانون استرداد (بازداشت موقت) ۲۰۲۰ را تصویب نموده است. این کشور از سال ۲۰۲۱ توافق جداگانه‌ای را در این مورد با اتحادیه اروپا منعقد کرده است.

در بریتانیا کشورها از نظر استرداد مجرمین در دو دسته قرار می‌گیرند. در مورد کشورهای دسته اول^۲ آژانس ملی جرم و

در استرالیا چهار مرحله در فرایند استرداد وجود دارد. در مرحله اول طبق بند ۱۲ قانون، درخواستی از یک قاضی استرالیایی برای صدور حکم جلب برای شخص مورد نظر درخواست می‌شود. حکم استرداد تنها در صورتی ممکن است صادر شود که قاضی «راضی باشد» که این شخص «شخص قابل استرداد» در رابطه با کشور درخواست‌کننده است.

مرحله دوم پس از دستگیری و قرار بازداشت یا قرار وثیقه فرد تحت تعقیب است. در این مرحله دادستان تصمیم می‌گیرد که آیا درخواست باید به مرحله بعدی برود یا خیر. دادستان باید مجدداً بررسی کند که آیا شخص در رابطه با کشور درخواست‌کننده استرداد «قابل استرداد» است. اعتراض به استرداد طبق ماده ۷ قانون امکان‌پذیر است. در مواردی که درخواست مورد تأیید است، دادستان اختیاریه‌ای را طبق بند ۱۶ قانون صادر می‌کند و به قاضی دستور می‌دهد تا طبق بند ۱۹ جلسه استرداد را برگزار کند.

در مرحله سوم جلسه دادرسی در برابر یک قاضی آغاز می‌شود. قاضی با بررسی اسناد لازم ارائه شده به ایرادات استرداد نیز رسیدگی می‌کند. لذا تنها موضوعی که می‌تواند توسط قاضی مورد بررسی قرار گیرد، الزام ایجاد یک پرونده اولیه است. سایر موارد، ازجمله هرگونه حمایت اضافی از حقوق بشر، توسط دادستان تعیین می‌شود. بر اساس ماده ۲۱ قانون، حق تجدیدنظر از تصمیم قاضی وجود دارد. در صورت بررسی و تجدیدنظر، در صورتی که قاضی تشخیص دهد که شخص «واجد شرایط تسلیم» است، موضوع به دادستان ارجاع داده می‌شود تا تصمیم نهایی در مورد تسلیم شدن شخص را تعیین کند.

در مرحله چهارم و نهایی، دادستان باید تعدادی از عوامل را در نظر بگیرد. در حالی که در نهایت تصمیم بر اعمال اختیار دادستان است، بخش ۲۲ (۳) قانون چندین پیش شرط را از جمله اعمال یا عدم اعمال مجازات اعدام، عدم اعتراض برای استرداد، عدم شکنجه فرد و عدم استثنای قابل اعمال در مورد

^۱ - European Arrest Warrant (EAW) Framework

^۲ - از کشورهای دسته اول می‌توان به اتریش، لهستان، بلژیک، ایتالیا و اسپانیا اشاره نمود.

جنایت^۱ تصمیم اولیه را می‌گیرد و پس از صدور حکم و بازداشت فرد توسط این آژانس، شخص مورد تقاضا باید به قاضی بخش در دادگاه صلح^۲ معرفی شود و نهایتاً دادگاه تصمیم لازم را می‌گیرد.

اما در مورد کشورهای دسته دوم، وزیر امور خارجه تصمیم می‌گیرد. درخواست‌های مربوط به کشورهای دسته دوم نیازمند تصمیم‌گیری از سوی وزیر امور خارجه و سپس دادگاه‌ها است. در بریتانیا روند استرداد به کشورهای دسته دوم^۳ شامل مراحل زیر است: ارائه درخواست استرداد توسط دولت درخواست کننده به وزیر امور خارجه؛ تصمیم وزیر امور خارجه برای تأیید یا رد درخواست؛ ارسال پرونده به دادگاه توسط وزیر امور خارجه؛ تصمیم قاضی برای صدور یا عدم صدور قرار بازداشت؛ معرفی فرد تحت تعقیب دستگیر شده به دادگاه؛ و پس از این مراحل جلسه مقدماتی و جلسه استرداد آغاز می‌شود و وزیر امور خارجه تصمیم خود مبنی بر دستور استرداد یا عدم استرداد را صادر می‌ند.

به طور کلی، وزیر امور خارجه، پس از دریافت درخواست از یک کشور دیگر، باید روند استرداد را آغاز کند و حکم بازداشت در بریتانیا را باید صادر نماید با این حال، دخالت و اختیار وی نسبتاً محدود است و بجز در صورت تضمین مناسب برای عدم مجازات اعدام فرد مورد تقاضای کشور خارجی و موارد محدودی که عدم استرداد به نفع امنیت ملی انگلستان است، وزیر امور خارجه باید دستور استرداد را صادر کند (<https://www.gov.uk>).

همچنین استرداد در موارد مغایر با حقوق افراد تحت کنوانسیون اروپایی حقوق بشر ممنوع است و دادگاه‌ها موظف‌اند مغایرت استرداد با حقوق کنوانسیون مطابق با قانون حقوق بشر ۱۹۹۸ بریتانیا مطابقت را بررسی نمایند.^۴

در ایالات متحده که تابع نظام کامن‌لا می‌باشد، برخلاف بریتانیا در کنار هر دادگاه ناحیه، یک دادستان ایالتی وجود دارد که زیر مجموعه قوه مجریه و زیر نظر دادستان کل^۵ قرار دارد و هیچگونه وابستگی به قوه قضائیه ندارد. دادستان کل عضوی از کابینه ایالات متحده است و وظیفه وزیر دادگستری را برعهده دارد. وی منتخب رئیس‌جمهور و دارای اختیارات زیادی است. در مقابل دادستان‌های ایالتی تابع دادستان کل بوده و تحت هدایت وی عمل می‌کنند. آنها پیگیری جنحه و جنایت بر ضد قوانین فدرال را بر عهده دارند.

در رابطه با استرداد بین‌المللی مجرمین در امریکا در ابتدا استشهادهی دادستان مبنی بر نقض قوانین داخلی جرم و قابل استرداد بودن فرد مورد تقاضا طبق معاهده دوجانبه مطرح می‌شود. سپس بازپرس با بررسی وقایع پرونده و شواهد کافی مانند کپی دستور بازداشت، عکس‌ها، سایر اسناد و مدارک فیزیکی نشان می‌دهد که مظنون با جنایت ارتباط دارد و اطلاعاتی در مورد مکان احتمالی صلاحیت قضایی وی وجود دارد (Hassan, 2020: 5-6).

مجموعه مدارک فوق و درخواست استرداد خارجی به دفتر امور بین‌الملل^۶ که زیر مجموعه بخش جنایی وزارت دادگستری^۷ است، ارسال و این دفتر کفایت درخواست را بررسی و درخواست‌های قابل قبول را به دفتر دادستانی ایالات متحده برای ناحیه قضایی که فرد مورد درخواست در

^۱ - The National Crime Agency (NCA)

^۲ - Magistrates' Court

^۳ - از کشورهای دسته دوم می‌توان در گروه "الف" به ترکیه، نروژ، کانادا، استرالیا، آلبانی و اوکراین و روسیه و در گروه "ب" به الجزایر، عراق، مکزیک و بسیاری از کشورهای آمریکای لاتین و کشورهای آفریقایی اشاره کرد.

^۴ - <https://www.gov.uk/guidance/extradition-processes-and-review#contents>

^۵ - Attorney General

^۶ - The Office of International Affairs (OIA)

^۷ - Criminal Division of the Department of Justice

ارسال پرونده به دادگاه برای اشخاصی که استرداد او تقاضا شده، حق درخواست تجدیدنظر از رأی دادگاه در مورد قبول یا رد درخواست استرداد، اجرای رأی قطعی دادگاه دایر بر قبول درخواست استرداد به دستور رئیس قوه قضائیه، حق بازداشت کسی که درخواست بازداشت او توسط مراجع قضایی که مستقیماً از دادستان در موارد فوری تقاضا شده، لزوم اعلام فوری بازداشت فرد مورد تقاضا به وزارت دادگستری، لزوم دستور آزاد کردن شخص بازداشت شده در صورت عدم وصول اوراق استرداد ظرف مدت‌های مقرر، اجازه ملاقات نماینده سیاسی و کنسولی دول خارجی با زندانیان اتباع آن دولت‌ها و تعلیق تعقیب اتباع بیگانه وظایف و اختیاراتی به شرح زیر دارد.

۳-۱- لزوم امضاء اوراق مربوط به درخواست استرداد

براساس بخشنامه شماره ۴/۵۲۱/ح/۱۳۳۵/۲/۳۲۹۸ وزیر دادگستری وقت ایران در نحوه تهیه و تنظیم اوراق و اسناد راجعه به استرداد از طرف دادستان‌ها به نواقصی اشاره شده که در موارد استرداد متهمین موجب تأخیر در امر استرداد و باعث آن می‌گردد که توقیف متهمین بیش از مدت مقرر در قراردادهای استرداد در خارج کشور متعاهد ادامه یافته و در مواردی منجر به رفع توقیف از آنان می‌گردد. طبق این بخشنامه شعب بازپرسی با دخالت دادستان باید اوراقی که مشتمل بر نام و نام خانوادگی متهم، نام پدر، سن، مشخصات و علائم فیزیکی از جمله هیکل و چهره، عکس و اثر انگشت متهم، شغل، اقامتگاه متهم در ایران، سکونت فعلی در کشور بیگانه بیان نوع جرم و تاریخ و محل وقوع آن و ماده قانونی قرار توقیف را تهیه و اوراق مربوط به درخواست استرداد به امضاء و مهر بازپرس و دادستان مربوطه رسیده باشد. این درخواست به انضمام رونوشت مصدق هرگونه اسناد و املاکی که وقوع جرم و با انتساب آن را به متهم محرز می‌دارد از قبیل صورتجلسات معاینه اجساد و گزارش ضابطین عدلیه و گواهی گواهان و نحوه آن کار، هر یک در سه نسخه تهیه و

آن قرار دارد ارسال می‌کند. سپس دفتر دادستانی حکم دستگیری فرد مورد تقاضا را صادر و وی را به قاضی معرفی می‌نماید. اگر دادگاه فرد مورد تقاضا را قابل قبول تشخیص دهد، حکم قابل استرداد بودن وی را صادر می‌کند و سوابق را برای وزیر امور خارجه ارسال می‌کند و مقام اخیر الذکر نهایتاً تصمیم می‌گیرد که فرد مورد تقاضا را به دولت درخواست کننده تحویل نماید. دفتر امور بین‌المللی بخش جنایی وزارت دادگستری مراتب را از طریق سفارتخانه خود در کشور درخواست کننده به دولت خارجی اطلاع و ترتیب انتقال فرد مورد تقاضا را به مأموران طرف کشور درخواست کننده خواهد داد. فرد مورد تقاضا به محض صدور حکم، تقاضای تجدیدنظر کند و ممکن است با تصمیم دادگاه استرداد متوقف شود. در حال حاضر مهم‌ترین پرونده استرداد مجرمین بین ایالات متحده و انگلستان، درخواست ایالات متحده برای استرداد ژولیان آسانژ^۱ مؤسس ویکی‌لیکس از کشور انگلستان است که وزیر کشور بریتانیا در ۱۷ ژوئن ۲۰۲۲ حکم استرداد وی را به ایالات متحده امضا کرده و به تقاضای وی پرونده به دادگاه تجدیدنظر ارسال شده است

۳- نقش دادستان در رابطه با استرداد مجرمین در ایران

یکی از استثنائاتی که دادگاه‌های کیفری ایران در عمل در اجرای اصل صلاحیت سرزمینی با آن روبه‌رو می‌باشند، پذیرش استرداد مجرم خارجی طبق قانون استرداد مجرمین ۱۳۳۹ است که ناشی از رویه هماهنگ جهانی است که مواردی را خارج از صلاحیت سرزمینی دانسته و دولت ایران نیز خود را متعهد به اجرای آن می‌داند (توسلی نائینی، ۱۴۰۰: ۳۹). بر اساس قوانین موجود، نقش عمده دادستان در امور کیفری بین‌المللی، دخالت در مراحل مختلف تقاضا و اجرای استرداد مجرمین (قانون مصوب ۱۳۳۹) است. دادستان در ده مورد از جمله لزوم امضاء اوراق مربوط به درخواست استرداد، جلب و بازداشت متهم یا محکومی که وفق مقررات درخواست استرداد او شده، لزوم انجام تحقیقات ظرف ۲۴ ساعت و

^۱ - Julian Assange

به اداره حقوقی وزارت دادگستری ارسال گردد تا از طریق وزارت امور خارجه اقدام لازم بعمل آید.

۳-۲- جلب و بازداشت متهم یا محکومی که وفق مقررات درخواست استرداد او شده

در جلب و بازداشت متهمی که تقاضای استرداد او شده دادستان نقش تعیین کننده‌ای دارد. ماده ۱۳ قانون راجع به استرداد مجرمین مصوب ۱۳۳۹ مقرر می‌دارد: «تقاضانامه استرداد از طریق وزارت امور خارجه به وزارت دادگستری ارسال خواهد شد. در صورتی که وزارت دادگستری استرداد را منطبق با مقررات این قانون تشخیص دهد پرونده امر را به دادرسی شهرستان محلی که شخص مورد تقاضا در آن محل سکونت دارد و اگر شخص مورد تقاضا محل سکونت معلومی نداشته باشد به دادرسی شهرستان تهران ارجاع خواهد نمود که در این مورد دادستان در جلب و بازداشت او اقدام نماید.»

با توجه به تغییرات تشکیلات قضائی جمهوری اسلامی ایران، دادرسی فوق‌الذکر در این ماده در حال حاضر با عنوان دادرسی عمومی و انقلاب شهرستان محل سکونت شخص مورد تقاضا و در صورت نامعلوم بودن محل سکونت وی دادرسی عمومی و انقلاب شهرستان تهران خواهد بود. ایران با کشورهایی مانند افغانستان، پاکستان، فرانسه، ترکیه، عراق، هند، قطر، آذربایجان، ارمنستان و اوکراین قرارداد استرداد مجرمین امضا نموده (شیرخانلو، ۱۳۸۰: ۷۴) و اخیراً^۱ بلژیک نیز توافقنامه استرداد متقابل مجرمین با ایران را به تصویب مجلس فدرال خود رسانده است. این قراردادها و توافقنامه‌ها با تصویب مجلس در حکم قانون داخلی به‌شمار می‌آیند.

۳-۳- لزوم انجام تحقیقات ظرف ۲۴ ساعت و ارسال پرونده به دادگاه برای اشخاصی که استرداد او تقاضا شده

دادستان وظیفه انجام تحقیقات لازم از متهم مورد درخواست استرداد و تکمیل پرونده اولیه او به دادگاه کیفری را برعهده دارد. براساس ماده ۱۴ قانون راجع به استرداد مجرمین

مصوب ۱۳۳۹: «دادستان ظرف ۲۴ ساعت از تاریخ بازداشت تحقیقات لازمه را از شخص مورد تقاضا به‌عمل آورده پس از تعیین هویت او و اعلام علت بازداشت پرونده را جهت رسیدگی به دادگاه جنحه ارسال می‌نماید.» به نظر می‌رسد در این مورد همانند سایر موارد، دادستان در فرایند عدالت کیفری طرف دعوای عمومی است و به نمایندگی از جامعه برای دفاع از منافع عمومی و اجرای عدالت مداخله می‌کند (صالحی، افراسیابی، ۱۳۹۷: ۲۰۳).

۳-۴- حق درخواست تجدیدنظر از رأی دادگاه در مورد قبول یا رد درخواست استرداد

در قوانین همه کشورها طرفین دعوا یا وکلا و یا نمایندگان قانونی آنها حق درخواست تجدیدنظر از رأی دادگاه‌های بدوی را دارند. طبق قانون استرداد مجرمین، دادستان نیز پس از صدور رأی دادگاه در مورد رد یا قبول استرداد متهم مورد تقاضا حق درخواست تجدید نظر از این رأی را دارد. طبق قانون آیین دادرسی کیفری دادستان از جهت برائت متهم، عدم انطباق رأی با قانون و یا عدم تناسب مجازات حق درخواست تجدیدنظر یا فرجام دارد. حسب ماده ۱۶ قانون راجع به استرداد مجرمین مصوب ۱۳۳۹ رأی دادگاه در مورد قبول یا رد درخواست استرداد از طرف دادستان و شخص مورد تقاضا ظرف ده روز قابل پژوهش است.

۳-۵- اجرای رأی قطعی دادگاه دایر بر قبول درخواست استرداد

به‌طور کلی، اجرای کلیه احکام قطعی دادگاه‌های دادگستری توسط واحد اجرای احکام مدنی و کیفری واقع در مجتمع‌های قضایی و دادگستری‌ها صورت می‌گیرد، لیکن در مورد استرداد مجرمین در صورتی که رأی قطعی دادگاه در مورد شخص مورد درخواست استرداد صادر شود، وظیفه دادستان اجرای این رأی است. برابر ماده ۱۸ قانون راجع به استرداد مجرمین مصوب ۱۳۳۹ «چنانچه رأی قطعی مبنی بر قبول استرداد صادر شود وزارت دادگستری دستور اجراء آن را به دادستان اعلام نموده و مراتب را به اطلاع وزارت امور خارجه خواهد رساند تا به دولت

^۱- مورخه ۲۰ ژوئیه ۲۰۲۲

۳-۸- لزوم دستور آزاد کردن شخص بازداشت شده در صورت عدم وصول اوراق استرداد ظرف مدت‌های مقرر

در مقررات کیفری قرار بازداشت موقت با اجازه قاضی قابل تبدیل به وثیقه است. لیکن در امور استرداد مجرمین دادستان در صورتی که اوراق مربوط به استرداد شخص بازداشت شده مورد تقاضا در مدت مقرر به ایران داده نشود، وظیفه آزاد نمودن شخص بازداشت شده را دارد. حسب ماده ۲۲ قانون راجع به استرداد مجرمین مصوب ۱۳۳۹ «چنانچه از تاریخ بازداشت شخص مورد تقاضا ظرف مدت‌های مذکور در این ماده اوراق استرداد واصل نشود، شخص بازداشت شده طبق دستور دادستان آزاد خواهد شد و چنانچه بعداً اوراق استرداد واصل شود طبق مقررات این قانون عمل خواهد شد. مدت‌های مذکور برای ممالک هم‌جوار ایران یک ماه و برای سایر ممالک دو ماه خواهد بود.»

۳-۹- اجازه ملاقات نماینده سیاسی و کنسولی دول خارجی با زندانیان اتباع آن دولت‌ها

حق دسترسی کنسولی بر اساس کنوانسیون ۱۹۶۳ روابط کنسولی که ایران به آن پیوسته است، در مورد زندانیان و افراد بازداشت شده تبعه دولت مأمور کنسولی پذیرفته شده است. در صورتی که اتباع خارجی در ایران زندانی باشند و نماینده سیاسی و کنسولی کشور متبوع زندانی مایل به ملاقات با وی باشند، اجازه این ملاقات با دادستان خواهد بود. طبق ماده ۲۰۰ آئین‌نامه قانونی و مقررات سازمان زندان‌های مصوب ۱۳۷۲ «ملاقات نماینده سیاسی و کنسولی با اتباع زندانی خود با معرفی وزارت امور خارجه و با اجازه دادستان یا دادیار ناظر زندان، با هماهنگی رئیس زندان خواهد بود، بنابراین حق ملاقات با تمامی شرایط فوق امکان دارد.»

۳-۱۰- تعلیق تعقیب اتباع بیگانه

طبق قوانین ایران تعلیق تعقیب بیگانه که متهم به جرایم است، با دادستان می‌باشد. بر اساس دو تبصره الحاقی به ماده واحده قانون الحاق دو تبصره به ماده ۱۵ قانون راجع به ورود و اقامت اتباع خارجه در ایران مصوب نوزدهم اردیبهشت ماه ۱۳۱۰ مصوب ۱۳۵۷/۳/۳ «دادستان شهرستان می‌تواند به

تقاضاکننده اعلام گردد. چنانچه ظرف یکماه از تاریخ اعلام وزارت امور خارجه از طرف مقامات دولت تقاضاکننده اقدامی در تحویل گرفتن شخص مورد تقاضا به عمل نیاید نامبرده فوراً آزاد شده و دیگر استرداد او به جهاتی که قبلاً تقاضا شده قبول نخواهد شد.»

۳-۶- حق بازداشت کسی که درخواست بازداشت او توسط مراجع قضایی مستقیماً از دادستان در موارد فوری تقاضا شده است

حق بازداشت موقت متهم در مواردی در قوانین ایران پیش‌بینی شده است. قانون جدید آیین دادرسی کیفری مسؤولیت دولت نسبت به خسارات ناشی از بازداشت متهمان بی‌گناه، اعم از اینکه مبنای مسؤولیت تقصیر یا خطای قاضی یا اشخاص دیگر باشد را نیز پذیرفته است (شایگان و آشوری، ۱۳۹۷: ۴۷). در قانون استرداد مجرمین، نیز دادستان در موارد فوری که دولت خارجی تقاضای استرداد متهم را مطابق قوانین ایران ارایه داده باشد حق بازداشت متهم را دارد. طبق ماده ۲۰ قانون راجع به استرداد مجرمین ۱۳۳۹ «در موارد فوری دادستان شهرستان می‌تواند بنابر درخواست مستقیم مراجع قضایی دولت تقاضا کننده، شخص مورد تقاضا را بازداشت نماید، مشروط بر اینکه ضمن تقاضای مزبور قید شده باشد که اوراق استرداد طبق ماده ۱۲ این قانون تنظیم و ارسال خواهد گردید. تقاضای استرداد و ارسال اوراق باید از طریق سیاسی و در همان موقعی که درخواست بازداشت می‌شود به عمل آید.»

۳-۷- لزوم اعلام فوری بازداشت فرد مورد تقاضا به وزارت دادگستری

بازداشت متهم اصولاً باید قانونی باشد و یا قانون مجوز آن را صادر نموده باشد. بازداشت غیر قانونی به دلیل تجاوز به حیثیت، جان، فرد مردود است. لذا در صورتی که دادستان حتی برابر مقررات اقدام به بازداشت فرد مورد تقاضای استرداد کرده باشد، باید مراتب را سریعاً به وزارت دادگستری اعلام نماید. ماده ۲۱ قانون راجع به استرداد مجرمین ۱۳۳۹ مقرر می‌دارد: «در مواردی که دادستان طبق مقررات ماده ۲۰ اقدام به بازداشت شخص مورد تقاضا می‌نماید، باید مراتب را فوراً به وزارت دادگستری اطلاع دهد.»

نظر قانونی نیز وی تنها مقامی است که حق دارد اجازه ملاقات نماینده سیاسی و کنسولی دول خارجی با زندانیان اتباع آن دولت‌ها را صادر نماید. به نظر می‌رسد قانونگذار کشور ما باید با توجه به تحولات بین‌المللی و تنوع ارتباطات افراد کشورها و افزایش تعداد مهاجرت اتباع خارجه به ایران و همچنین روند روبه‌رشد مهاجرت ایرانیان به خارج از کشور با تدوین قوانین جدید، گام مؤثرتری در جهت تبیین و گویا نمودن نقش والای دادستان در زمینه استرداد مجرمین بیگانه و اجرای متعادل این قانون و در نظر گرفتن ضمانت‌های شکلی و عملی برای فرد متهم، متناسب با تحولات اخیر حقوق جزای بین‌المللی و استرداد مجرمین بردارد.

ملاحظات اخلاقی: موارد مربوط به اخلاق در پژوهش و نیز امانت‌داری در استناد به متون و ارجاعات مقاله تماماً رعایت گردید.

تعارض منافع: تدوین این مقاله، فاقد هرگونه تعارض منافی بوده است.

سهم نویسندگان: نگارش مقاله به‌صورت مشترک توسط نویسندگان انجام گرفته است.

تشکر و قدردانی: از تمام کسانی که ما را در تهیه این مقاله یاری رسانده‌اند، سپاسگزاریم.

تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش بدون تأمین اعتبار مالی سامان یافته است.

منابع و مأخذ

الف. منابع فارسی

- توسلی نائینی، منوچهر (۱۴۰۰). «استثنائات اصل صلاحیت سرزمینی در رسیدگی به جرایم اتباع بیگانه در ایران با عنایت به قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲». *تحقیقات حقوقی بین‌المللی*، ۱۴ (۵۴): ۲۳-۴۱.

پیشنهاد شهربانی یا ژاندارمری کشور تعقیب تبعه بیگانه‌ای را که بدون داشتن اسناد لازم و یا با داشتن اسناد لازم از راه‌های غیرمجاز به کشور وارد شده یا بشود در هر بار معلق نماید. هرگاه متهم مذکور ظرف سه سال از تاریخ تعلیق تعقیب، مرتکب جرمی از نوع دیگر (درجه جنحه یا جنایت) بشود به کلیه جرایم او رسیدگی و علاوه بر مجازات جرایم جدید به کیفر جرمی که مورد تعلیق نیز قرار گرفته محکوم خواهد شد. هرگاه پیشنهاد شهربانی یا ژاندارمری علاوه بر تعلیق تعقیب متضمن اخراج فرد بیگانه از کشور باشد، در صورت تصویب تعلیق تعقیب، دستور اخراج وی نیز از طرف دادستان صادر می‌شود. دادستان شهرستان مجاز است اختیارات حاصل از اجرای این تبصره را در حوزه قضایی دادگاه‌های بخش مستقل یا تفویض نمایندگی به رئیس دادگاه و یا هر یک از قضات مأمور دادگاه مذکور واگذار نماید.»

در ماده فوق‌الذکر با عنایت به تغییرات تشکیلات قضائی پس از استقرار جمهوری اسلامی ایران باید اشاره نمود که در حال حاضر دادستان عمومی و انقلاب شهرستان این وظیفه را بر عهده دارد و با توجه به ادغام شهربانی و ژاندارمری وظایف مندرج در این ماده بر عهده نیروی انتظامی شهرستان خواهد بود و با پیشنهاد این نیرو امکان تعلیق تعقیب متهم بیگانه توسط دادستان عمومی و انقلاب شهرستان وجود دارد.

نتیجه‌گیری

وظایف و اختیاراتی که قانونگذار در قوانین برعهده دادستان گذارده، بیشتر جنبه حمایتی و صیانت از نظم عمومی و حفظ و احیای حقوق عامه و مصالح اجتماع و افراد را دربر دارد. این اختیارات باعث گردیده این مقام مهم که در اغلب نظام‌های حقوقی شناخته شده روزبه‌روز اهمیت بیشتری پیدا نماید. در سیستم قضایی ایران دادستان در بسیاری از امور مربوط به اتباع خارجه از قبیل حفاظت از جان و اموال، ترکه و بسیاری موارد دیگر از جمله استرداد متهم بیگانه از ابتدا تا انتهای مراحل استرداد تکلیف قانونی دارد و قانونگذار این مسؤولیت را بر دوش او گذارده است. وی نقش مهمی در پیگیری دعاوی و حفظ حقوق اتباع خارجی و همچنین حفظ منافع ملی و حاکمیتی و پیگیری جرایم اتباع بیگانه در داخل و خارج از حوزه قضایی خود و تعلیق تعقیب اتباع بیگانه دارد. از

Discretion?”. *Australian Year Book of International Law*, vol 13, Australia: Brill

- De Long, E (1934). “Powers and duties of the state attorney-general in criminal prosecution”. *Journal of criminal law and. criminology*, 25(3): 358-400

- Hassan A (2020). *Extradition*. Pécs: University of Pécs | PTE.

ج. سایت‌های اینترنتی

- <https://www.avibitton.com>

- <https://www.gov.uk>

- جافریان، احمد (۱۳۹۵). «مقایسه اختیارات دادستان در حقوق ایران و انگلیس و فرانسه». *فصلنامه مطالعات علوم اجتماعی*، ۲(۱): ۱۷-۲۲.

- حسینی نژاد، حسینقلی (۱۳۷۴). *حقوق کیفری بین‌الملل جمهوری اسلامی ایران*. تهران: نشر میزان.

- زندی محمد رضا و درویش زاده محمد (۱۳۸۸). *دادسرا و دادستان، وظایف قانونی و آیین دادرسی*. تهران: انتشارات جاودانه.

- شایگان، اسماعیل و آشوری، محمد (۱۳۹۷). «نظام حقوقی جبران خسارت ناشی از بازداشت متهمان بیگناه: پژوهشی در حقوق ایران و حقوق تطبیقی». *فصلنامه پژوهش حقوق کیفری*، ۶(۳): ۴۷-۷۹.

- شیرخانلو حبیب الله (۱۳۸۰). «آیین استرداد مجرمین بین دولت جمهوری اسلامی ایران و سایر کشورهای جهان». *مجله کانون وکلا*، ۱۸۳: ۹۴-۷۲.

- صالحی، محمدخلیل و افراسیابی، علی (۱۳۹۷). «جایگاه و حدود اختیارات دادستان در نظام رسیدگی کیفری ایران». *فصلنامه پژوهش حقوق کیفری*، ۷(۲۵): ۱۹۱-۲۳۰.

- عباسی، محمود (۱۳۷۳). *استرداد مجرمین*. تهران: انتشارات گنج دانش.

- علی آبادی عبدالحسین (۱۳۶۷). *حقوق جنایی*. تهران: انتشارات فردوسی.

- مزدرانی، هادی (۱۳۸۴). *بررسی تطبیقی قوانین استرداد مجرمین و تشریفات اداری آنها*. تهران: سازمان تحقیقات و پژوهش‌های ناجا.

- نقره‌کار، محمد صالح (۱۳۸۸). *نقش دادستان در صیانت از حقوق عامه*. تهران: انتشارات جاودانه جنگل.

ب. منابع انگلیسی

- Aughterson, N (2005), “The Extradition Process: An Unreviewable Executive